

УДК 343.2:343.289

В. В. Голіна,

докт. юрид. наук, проф., член-кореспондент НАПрН України, завідувачий кафедрою кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

СУДИМІСТЬ У ЗМІСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Досліджено кримінально-правовий аспект інституту судимості, з'ясовано сутність судимості, її строки. Проаналізовано загальносоціальні наслідки судимості, умови її припинення, погашення та зняття.

Ключові слова: судимість, інститут судимості, наслідки судимості, особа, яка має судимість, погашення судимості, зняття судимості.

КК України містить окремий розділ XIII «Судимість», який складається з 4-х статей: «Правові наслідки судимості» (ст. 88); «Строки погашення судимості» (ст. 89); «Обчислення строків погашення судимості» (ст. 90) і «Зняття судимості» (ст. 91). Ними охоплюється сукупність норм, які регулюють суспільні відносини, що пов'язані із судимістю, її правовими наслідками, обчисленням строків і умов її погашення та зняття, створюючи таким чином специфічний для кримінального законодавства України інститут судимості.

Судимість – складне юридичне явище, яке має багатофункціональне правове і соціальне призначення. Інститут судимості тісно пов'язаний з іншими інститутами кримінального права, правовим статусом особистості, інститутами соціального контролю тощо, а в більш широкому масштабі служить своєрідним індикатором морального стану суспільства й інтенсивності використання кримінально-правового ресурсу в регулюванні суспільних відносин. За даними Державної судової адміністрації України, протягом 1991–2011 рр. було засуджено майже 4 млн. громадян, тобто приблизно кожна 10

особа отримала стан судимості¹.

Складовим конструктивним елементом інституту судимості є власне судимість. Термін «судимість» означає, що «за ким-небудь значиться судовий вирок за вчинений злочин». Відповідно до ч. 1 ст. 88 КК України особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Отже, підставою її виникнення є наявність правовідносин, які включають у себе факт вчинення особою злочину, а також факт її засудження за цей злочин до кримінального покарання. Але судимість – не просто констатація факту засудження особи за злочин, а й (і це головне) наявність у зв'язку з цим певних правовідносин між державою і злочинцем. Судимість особи завжди має конкретний характер. Вона тісно пов'язана з певним злочином, мірою покарання за нього і має реальний зміст. Правові наслідки, які виникають з визнанням особи судимою, хоча і передбачені в законі, але їх дійсний обсяг для кожного засудженого різний і залежить від виду, ступеня тяжкості вчиненого злочину, соціального статусу особи та ін.

Наявність конкретної судимості є не тільки біографічною компрометуючою особою «плямою» у повсякденному розумінні, а й тягне для неї у зазначених законом випадках обмеження її конституційних, загальносоціальних прав і свобод та несприятливі кримінально-правові наслідки. Тобто судимість перетворюється у складовий фактор формування особливого соціального та юридичного стану – стану судимості, що потребує розкриття її сутності.

Вирішення питання про сутність судимості дасть можливість визначити її поняття, а також зрозуміти правову природу погашення і зняття судимості, що має як теоретичне, так і практичне значення².

---

¹ Див.: Правовая система Украины: история, состояние и перспективы [Текст] : в 5 т. Т. 5 : Уголовно-правовые науки. Актуальные проблемы борьбы с преступностью / под общ. ред. В. В. Сташиса. – Харьков : Право, 2011. – С. 30–31.

² Див.: Білоконев, В. М. Застосування законодавства про погашення і зняття судимості (судова практика)

Питання про висвітлення сутності судимості, тобто її соціально-правової обумовленості і практичного призначення, розглядалися в наукових працях і вирішувалися по-різному (С. Й. Зельдов, А. А. Понтковський, Є. О. Письменський, М. В. Степаненко, В. Д. Філімонов та ін.).

У сучасній кримінально-правовій доктрині робиться спроба розкрити сутність судимості не тільки через її співвідношення з покаранням, а й у цілому з інститутом кримінальної відповідальності. Сутністю кримінальної відповідальності є обмеження прав і свобод правопорушника. «Оскільки метою такої відповідальності, – відзначає Ю. В. Баулін, – є покарання, а також виправлення і попередження злочинів, то кримінальна відповідальність не може бути нічим іншим, як обмеженням прав і свобод правопорушника»³. Початком настання кримінальної відповідальності є день набрання чинності обвинувальним вироком і появи судимості (ч. 1 ст. 80 КК України), з погашенням або зняттям якої завершується і кримінальна відповідальність⁴. Отже, інститут судимості – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають у сфері досягнення і закріплення цілей кримінальної відповідальності, а також посилення боротьби з рецидивною злочинністю.

Таким чином, судимість особи – це її правовий стан, створений реалізацією кримінальної відповідальності, що виникає внаслідок засудження винної особи обвинувальним вироком суду за вчинений нею злочин до покарання, який виступає підставою для державного осуду і застосування до неї передбачених законом протягом певного, законом установленого перебігу часу обмежень та позбавлень і відіграє роль сприяючого засобу досягнення і закріплення цілей покарання. Для виконання завдань, які постають перед інститутом судимості, законодавець пов'язує з ним можливість обмеження

[Текст] / В. М. Білоконеv. – Запоріжжя : Вид. Глазунов С. О., 2010. – 260 с.

³ Баулін, Ю. В. Кримінальна відповідальність: сутність, зміст та правова форма [Текст] / Ю. В. Баулін // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 627.

⁴ Див.: Кримінальне право України: Загальна частина [Текст] : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – С. 30.

суб'єктивних прав особи (тобто загальноправові наслідки судимості) або настання певних кримінально-правових обтяжень (кримінально-правові наслідки).

Загальносоціальні наслідки судимості – різноманітні за обсягом та порядком настання часткові обмеження прав і свобод особи, яка має судимість, що передбачені нормами різних галузей права і застосовуються протягом усього чи частини строку стану судимості особи, тобто до її погашення або зняття. Згідно з ч. 2 ст. 88 КК України «судимість має правове значення у разі вчинення нового злочину, а також в інших випадках, передбачених законами України», що легалізує наявні і можливі загальноправові наслідки судимості. Закон не розкриває положень «інші випадки, передбачені законами України», яких, на наш погляд, може бути необмежена кількість. Виходить, що судимість може впливати на правовий статус особи залежно від власного розсуду законодавця у сфері будь-якої галузі права. Фактично на законодавчому рівні питання про вид, зміст та межі загальноправових обмежень прав судимої людини не вирішено. Разом із тим цих обмежень за законодавством України вже достатньо. Існує значна кількість законів України, якими передбачені різні обмеження прав осіб, які мають судимість. Тому заслуговує на подальше обговорення пропозиція щодо прийняття єдиного Закону України «Про правові наслідки судимості».

Із судимістю як елементом інституту кримінальної відповідальності пов'язані певні кримінально-правові наслідки конструктивного і диференційного характеру. Використовуючи так чи інакше феномен судимості, законодавець створює різні інститути кримінального права, де вона, з одного боку, виступає одним із конструктивних елементів багатьох інститутів Загальної частини КК України (наприклад, інститут повторності і рецидиву злочинів, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування тощо), а з другого – кваліфікуючою ознакою значної кількості складів злочинів Особливої частини КК.

І в першому, і в другому випадку існують невирішені й дискусійні питання⁵.

Згідно з ч. 1 ст. 88 КК України особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Особи, які були реабілітовані, визнаються такими, що не мають судимості.

Погашення судимості – це припинення стану судимості автоматично в силу самого закону при дотриманні певних, ним передбачених умов у всіх засуджених, крім осіб, позбавлених волі довічно. Такими умовами є відбуття особою призначеного покарання (основного і додаткового), перебіг після їх відбуття указаних у законі диференційованих залежно від виду покарання (ст. 51 КК України) і ступеня тяжкості вчиненого особою злочину (ст. 12 КК України) – строків погашення судимості і невчинення у цей час будь-якого нового злочину. Якщо ці умови витримані, то судимість у неї буде погашена. Якщо особа, що відбула покарання, до закінчення строку погашення судимості знову вчинить злочин, перебіг строку погашення судимості переривається й обчислюється заново. У цих випадках строки погашення судимості обчислюються окремо за кожен злочин, які починають свій перебіг самостійно після фактичного відбування покарання (основного та додаткового) за останній злочин (ч. 5 ст. 90 КК України).

Зняття судимості – це її анулювання судом, тобто мова йде про дострокове припинення стану судимості за умов: а) відбуття покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі; б) доведення свого виправлення зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці; в) перебігу не менш як половини строку погашення судимості, зазначеного у ст. 89 КК України, за той вид злочину, за який особа була засуджена судом (ст. 91 КК України). Порядок зняття судимості регулюється ст. 538 КПК України.

---

⁵ Див.: Голіна, В. В. Судимість [Текст] : монографія / В. В. Голіна. – Х. : Харків юрид., 2006. – 384 с.; Білоконов, В. М. Застосування законодавства про погашення і зняття судимості (судова практика) [Текст] / В. М. Білоконов. – Запоріжжя : Вид. Глазунов С. О., 2010. – 260 с.

Погашення та зняття судимості щодо осіб, які вчинили злочини до досягнення ними 18-річного віку, здійснюються відповідно до статей 89–91 КК з урахуванням положень, передбачених ст. 108 КК України. Ці положення суттєво пом'якшують вимоги до обчислення строків анулювання судимості, умови зняття судимості судом тощо.

Розглянутий нами (в основному) кримінально-правовий аспект інституту судимості, її погашення та зняття є лише частиною більш глобальної соціально-правової і кримінологічної проблеми підвищення рівня ефективності використання ресурсу соціально-правових заходів у боротьбі зі злочинністю.

Голина В. В. Судимость в содержании уголовной ответственности

Исследован уголовно-правовой аспект института судимости, определена сущность судимости, ее сроки. Сформулировано понятие судимости, предпринята попытка раскрыть её сущность не только по средствам её соотношения с наказанием, но и в целом с институтом уголовной ответственности. Проанализированы общесоциальные последствия судимости, условия ее прекращения, погашения и снятия.

Ключевые слова: судимость, институт судимости, последствия судимости, лицо, имеющее судимость, погашение судимости, снятие судимости.

Holina V.V. The Record of Conviction in the Content of Criminal Responsibility

The criminal and legal aspects of belonging to institute of the conviction's record are researched, essence of the conviction's record, terms are defined. The concept of the conviction's record is developed, the attempt to discover its essence not only by its correlation with the punishment, but with the institute of criminal responsibility is made.

Key words: record of conviction, institute of the conviction's record, consequences of the conviction's record, a person having record of conviction, unre-moved record of conviction, uncancelled record of conviction.